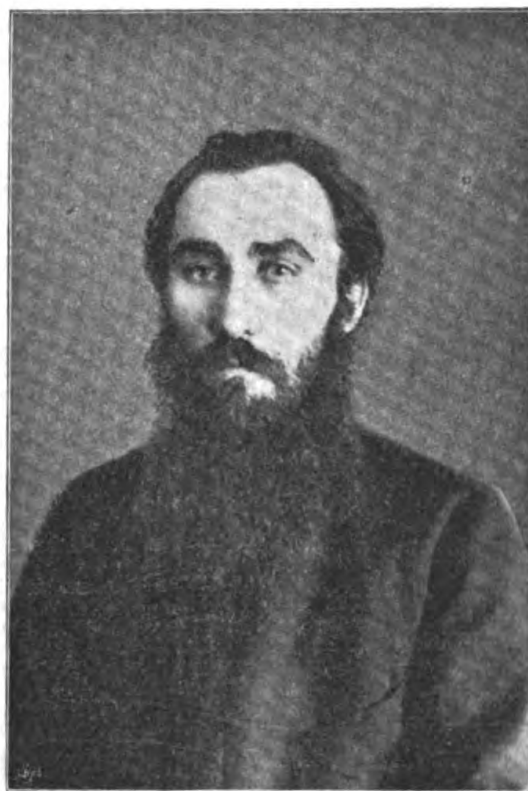

ПАВЛО ГРАБОВСЬКИЙ.

(Дещо про його життя і діяльність).

В р. 1897-ім усі наші часописи повторили за „Житєм і Словом“ сумну вістку, що десть там далеко на півночі в Сибірі пропадає щирий і талановитий поет-Українець Павло Граб, котрого російські влади за молодечі ідеали, за самі пориви молодечого серця, бо він ще не мав ні часу ні нагоди ні сили їх виконати, запроторили в північні болота та ліси на довголітню самоту та муку душі і тіла. І ся сумна вістка звучала нам так, як гомін колишніх мук українських патріотів з минувших століть і сего століття, — Павло Граб здавав ся нам епігоном тих мучеників, котрих на-силу забирали з України і веліли їм коротати гірке життя в чужині і в неволі. Пригадала ся нам знову гірка доля Шевченка, бо отсе в трийцять літ по його смерті знов оден наш поет з далекої-далекої, холодної та непривітної півночі прислав нам свої пісні, повні щирого бажання добра для України і смутку замученої душі. Хоч у тих піснях і не було сили Шевченкового слова, але була в них попри иньші добрі прикмети поезії — правда, і ся правда сильно вражала читачів збірників поезій Граба п. в. „Пролісок“ і „З півночі“, а ще більше тих, що з листів Граба знали дещо про його життя. Найкрасші поезії Граба суть ті ліричні, що в них він пише про себе; вони з уваги на причини, з яких повстали, і на обставини, в яких зродили ся, мають не лише особисте значінє для поета, але й більше загальне; вони

Павло Грабовський.

зворушують душу читача і роблять її вражливою на ту недолю, яка мучить поета і його товаришів та товаришок, що не мають таланту, щоб виповісти сильно свої гадки і почування; але ті поезії потребують деяких пояснень, деяких відомостей з життя поета, щоб їх правдивість і силу розуміли всі читачі. Тому то я бажав би познайомити наших читачів ближше з поетом на підставі його листів, які я міг роздобути, його поезий і тих відомостей, які він часами подавав про себе при нагоді в часописах.

Павло Граб називається справді Павло Арсеневич Грабовський. Звісток про його життя не маємо багато, але й ті, які є, поки-що можуть нам вистарчити. Року 1882 Грабовський був вісімнадцяти-літнім хлопцем і вихованцем Харківської духовної семінарії, коли його арештували за заборонені книжки, то що. Він ні на кого не вказав на допиті. За се вигнали його з семінарії та після царського припису віддали на два роки під догляд уряду в рідному селі. Він бідував, мати плакала (була певна, що з нього вийде архієрей); поліційні ревізії не давали йому спокою; він сидів без книжок, марнував час, нікуди не мав права їздити; але їздив часом без дозволу, а за те пересиджував двічі в тюрмі. Відбувши кару 1885 р. він опинився в Харкові знову, жив газетярством; потім взяли його до солдат і вислали в Ташкент; однак в Оренбурзі, дорогою, його арештували і вернули до Харкова в тюрму. Його обвинувачували за належність до „народної партії“, що в лютім 1886 р. з нагоди 25-літнього ювілею кріпацької реформи видала поклики та брошури до громади. За те заслали його на Сибір адміністративно на п'ять років, в Іркутську губернію. Там прожив він рік. Дня 22 марця 1889 р. в городі Якутську постріляли та покололи його товаришів (шістьох убили, багато поранили, трьох повісили після суду, двайцятьох заслали в каторжні роботи в Вілюйськ і пр.). Граб був тоді у городі Балаганському і з кількома товаришами написав протест до уряду; протест був підписаний їх повними підписами, відгектографований і розісланий між громаду. (Часопись Free Russia передрукувала частину сего протесту по англійськи). За се іркутський суд засудив їх у каторжні роботи на чотири роки, але сенат, куди по закону перейшла справа, зважив на їх довге (3½ роки) пересиджуване в тюрмі і після оборони відомого петербурського адвоката і письменника Спасовича засудив їх на відобранє усіх прав стану

і поселене в найдаальших краях Східної Сибірі. Таким способом Грабовський опинився у Вілюйську*).

Звідси то з Вілюйська в листі, з котрого ми виняли повніші життєписні замітки, дня 1 падолиста 1894 р. Павло Грабовський пише ще до І. Франка: „Отсе Вам моє поверховне *succiculum vitae*; не всі, правда, я полічив Вам свої арешти та пересиджування по тюрмах, слідства та вовтузіння — цур з ними! Скажу коротко, що з 18 літ**) я не бачив майже вільного сьвіта, не переставав мандрувати серед усяких пригод та злиднів. Нудьгую; здоров'є — плохе; тяжко, а жити хочеться, душа просить любови та взаємин... Про те мені лишилося одно — загибіль. Скажу Вам по совісті, що коли мене можна було заслати, так хіба за думки; бо що міг я зробити активного 18-літнім хлопцем без ніякої освіти та досвіду? Я болів душею, дивлячись навкруги, як болю й нині, — ото вся моя провина. Симпатії та ідеї тягли мене на село, а натура пхала в город з його цивілізаційними здобутками“ і т. д.

В р. 1896 в літі з нагоди коронації царя Павло Граб дістав дозвіл переїхати в Якутськ і вписати ся в яку небудь сільську громаду членом. Під кінець того року він виїхав з Вілюйська в Якутськ, але хоч мав право їздити по всій Сибірі, генерал-губернатор Горемікін не дозволив йому виїхати з Якутська, не зважаючи ані на його недугу, ані на те, що після двох маніфестів він мав подвійне право на виїзд. Барнаульська міщанська громада Томської губернії прийняла його до свого гурту. Люту зиму прийшлося хорому чоловікові перебути в Якутську і він в листі з 1897 р. з 4 квітня нарікає: „Через силу ходжу і пишу, — в грудях коле так, що не заснеш иньшої ночі. До весни 1898 р. годі мабуть виїхати звідси“. Так він і доси живе у Якутську. А яке се житє — і казати не треба.

„Чимало довелось мені блукати по сьвітах, — писав він у маю 1894 р., — чимало лиха, неприємна доля швирилася мене посеред житєвого моря; то й не знаю вже, чи діжду ся коли

---

*) Яка се далека від нас сторона і яка звідтам комунікація зі сьвітом, видно з того, що трьох місяців треба, щоби звідтам прийшов лист до Львова; коли тимчасом з Америки лист іде тільки два тижні.

**) Се-б то від 18-ого року житя.

кінця-краю своїм митарством нескінченим, чи побачу хоч ще раз свою країну рідну з її горем невсипущим та радощами. Та остання думка що хвилі переслідує мене, острим болем впинаєть ся до серця, охоплює нерозмайною журбою всього. Дика, сувора, безплідна природа навколо; хмурі люди; мертва, жорстока північ поклала свою печать на їх обличчя; тяжка погоня за потрібним шматком насущника скамінила їх серце. Але люде - звичайно люде; вони не знають, не бачили иньшого житя, то й те їм миле... Та як почувати ся тому, у кого там, десь далеко, остало ся все найрідніше та найдорожше, кому все ще причуваєть ся зіпід стогону неперехідних борів чарівний звук питомої мови, доносить ся дзюрчанє сріблястих потоків, а в очах миготить принадна блакить теплого південного неба? Як, добродії? О, цур йому й питати! Охопиш руками голову, стиснеш пекучу біль на дні, женеш усяку думку... Так ні... вона мов той Москаль, кажучи словами незабутнього Тараса, так і преть ся, так і змагаєть ся, щоби понівечити остатній проблиск надій невмирущих^{*)}).

І отся туга за змарнованим житєм, за Україною, за працею для рідного народу — се головний мотив поезий Грабовського. Але заким приглянемо ся його поезиям, послухаймо перше його власних слів, як він дивить ся на задачі поезії. Отсей погляд причинить ся також до розуміння його поезий.

В „Зорі“ 1897, ст. 57 помістив Грабовський статейку п. з. „Дещо про творчість поетичну“. Характеристичний для нього є майже суворо-поважний погляд на те, кому і чому має служити поезия. Він робить її слугою громади, але слугою таким, що не знає веселости, тільки все думає про „висші добра“ громади. Коханє, краса природи то що — се на його думку не теми для поезії. „Так верзаякають тільки дикарі, у котрих нема ще поезії: гору побачив — про гору сьпіває; ліс — про ліс, дерево — про дерево і т. д. Але сучасний сьпівець не повинен вертати ся до того стану первісного, бо який він після того сьпівець, який навіть сучасник? А коли він стоїть понизше від загального рівня, то яким проводирем громадським може бути, або що зуміє цікавого, позиточного сказати другим? До яких серйозних заходів чи просто думок наверне він читача? Яку струну в людському серцю своїм сьпівом порушить? Яке горе хоч на хвилинку розважить-

*) „З далекої півночи“ в „Зорі“, рік 1894, ст. 459.

осолодить? Який шлях та мету вкаже тому, хто опинився на розпутьті, не знаючи, куди податись? Се думки, котрі повинен обмірковувати кождий співівець; не триндикати без пуття — його діло, а робити гуртову, суспільну роботу...”

Тому Грабовський каже і про себе в поезіях:

Я не співівець чудової природи	Нехай поети, до вітхнення вдатні.
з холодною байдужістю її:	співвають нам на всякі голоси
мій ум ворухать змучені народи, —	про мирові куточки благодатні, —
ім я віддав усі чуття мої. — —	де є страждання, там нема краси!

Пролісок, 89.

„Штуки для штуки не було, нема і не може бути в дійсності“ — каже він ще у своїй статті — „се пустопорожня, пустодзвінна фраза, не більше. Вона навпаки завсіди прикривала собою найтенденційніші замаху думки, проповідувала найгрубійшу тенденційність у літературі. „Штука для штуки“ — се в устах проповідників значило: заткай уши та затули очі на голосніші потреби життя, тікай від його прози, літай понад миром на крилах легесеньких, принадливих мрій, лоскочи по тихесеньку нерви, з поезії зроби панську примху; — отакій їх закон і вимоги. Не треба, кажуть, тенденційности в штуці! А сї вимоги — не тенденційність, гидка, шкідлива, еґоїстична? Дурниці минули ся. Робити на пана перестали вже і в поезії, не тільки на полі. Поезія мусить бути одним з чинників поступу загально-людського, а в рідному краю зокрема — загально-народного, средством боротьби з світовою неправдою, сміливим голосом за всіх пригноблених та окривджених! Така її задача!“

Грабовський мав мабуть на думці ідейні поезії, а не тенденційні, коли се писав; він не зазначив добре різниці між ідеєю а тенденцією, і тому неначе боронить тенденційних поезій. А може бути, що в нього з того боку й нема ясної думки про задачу поезії, бо і з його власних поезій, тих, де він не „триндикає“, тільки „робить суспільну, гуртову роботу“ видно, що не все відчуває він ясно душею, коли саме він дбає і про штуку і про суспільну роботу, а коли на гадці має тільки суспільну роботу — без поезії і штуки.

Оригінальні поезії Грабовського містять ся у двох збірниках „Пролісок“ 1894 р. і „З півночі“ 1896 р. Разом буде їх зо дві сотні. Ті поезії самі собою ділять ся на два роди: в одних поет служить громадї, робить суспільну гуртову

роботу, а в других пише про своє життя, свої думки і особисті почування. І от на тих же самих поезіях Грабовського можна показати, що його думки про задачі поезії в теорії виглядають може й добре, на ділі-ж мають мало що спільного з поезією. „Поет повинен служити громаді“ — добре! але тут ще діло в тім способі, як він відзиває ся до громади, як він наворачтає громаду на серйозні думки і заходи. Грабовський думає, що тут вистане простий, хоч і віршований спосіб проповідників і ми дуже часто читаємо в його „громадянських“ поезіях давно звисні, хоч і мудрі афоризми в роді таких:

Гей, до купи, певні діти!
Всіх веде мета одна:
шлях любови та освіти
нас на віки поєдна!

Пролісок, 13.

Власне щастє та турботи,
власні думки... кинь гадать...
До громадської роботи
слід житє своє віддати.

Пролісок, 21.

Як щирі народа свого громадяне
за край ми повинні гадать!

Пролісок, 24.

Сіймо поруч, як найкревні,
як одна душа!

Пролісок, 24.

Щоб настав час жданий людського єднання,
щоб ні пана більше не було ні хлопа.
треба перейняти ся швидче світлом знання,
поступом, якого осягла Европа.

Пролісок, 47.

Треба дбати за народну справу,
швидше всім прокинуть ся від сну.
одігнать минувшину криваву,
наближать годиноньку ясну.

Пролісок, 48.

Щоб кругом, мов ясні квіти,
розцвіли надії сї,
треба перше нам освітити
на народнім язичі.

Пролісок, 52.

Запороже та козацтво
спать уклали ся в журбі...
Інший час, панове братство,
інші теми на добі! — —

Хлоп-мужик, панове братство.
то — підстава в наші дні...
А Січ-мати та козацтво —
хай царствують у труні!

Пролісок, 66.

Народ, покинутий на злидні,
народ, плазуючий у тьмі,
повинен стратити риси рідні,
безслідно стерти ся з землі!

Пролісок, 86.

Вставайте, Українці! Рушаймо без ляку!
До труда закликаю вас!
Не нам розігнати згромаджену мряку —
ми однак наблизимо час!

Пролісок, 74.

Такої „суспільної роботи“ можна вибрати з поезій Грабовського далеко більше. Таких покликів на тему любови народа, любови до невольників, до Жидів (в імя теорії любови до цілої людскости) і т. п. і навпаки ненависти до катів-мучителів, панів, суспільного порядку і т. д. — знає тепер і сама громада без поетів дуже багато. Всі вони і правдиві і більше або менше оправдані, але — нехай мені простить шан. автор, котрого високо ціню за його інші поезії — отсі його суспільні поезії в великій часті не поезії, а так собі проповіді, з котрих справді може бути хосен, але котрих не можна вважати поезіями. У них автор поза тенденцією забув штуку, поза службою для людей забув красу, поза холодним розумом забув чуте, — у них за велика свідомість. Кождий „рифмач“, що сяк так орудує мовою, може такої суспільної роботи наробити багато — і про те він останеться рифмачем-проповідником, а не поетом.

Тут не місце розбирати погляд Грабовського на справу штуки для штуки і на тенденційність у штуці. Про одно тільки треба би його спитати ся: він не хотів би, щоби поезія була панською примхою; робити, каже, на пана перестали вже і в поезії; він хоче тенденційних поезій. Поезія, звісно, штука нічим не гірша і не ліпша від музики, малярства то що. Коли жадати від поезії „суспільної роботи“, то треба би сего жадати і від малярства та музики. Якже би виглядала теорія Грабовського, як би її приложити до малярства: „маляр побачив гору — давай її малювати; побачив ліс — малює ліс; так не повинно бути“, або: „не треба нам безтенденційної музики, бо се панська примха;

вся музика повинна складати ся з воєнних маршів для походів і з танців для забави“. Не треба мабуть і казати, що так вузко розуміти всяку штуку, отже й поезию, годі — і сам бідний нарід, котрого поети беруть в оборону, складає собі пісні не лише про свою біду, але й веселих пісень не вважає панською примхою; — для поезії все може бути метою: і гора і ліс і соловій і калина — і Запорожці і теперішні Українці, і смуток і радість, — тільки треба дивитись на се не із становища тенденції, користности або некористности для громади, а із становища штуки. Один поет добуде і з малого каменя „штуку“, а другому і цілої гори — мало.

Тенденційні поезії Грабовського, яких у „Проліску“ доволі багато — се його данина теоретичному розуміню служби поета для народу. Не можна підозрівати їх щирости, але можна закинути їм саме ту свідому тенденційність, яку поет боронить а яка не зворушує нас і не підносить і тільки робить з поезій — цубліцистику.

Посилаючи свій перший збірник поезій „Пролісок“ видавцеві Костеві Паньківському до друку, Грабовський писав: „Убогенький мій Пролісок, але від щирого серця... Не шукайте в нім солодких пахощів, тай не барвистий він до того; звичайно, як усякий пролісок, що ледви-ледви пробив ся зпід снігу на мир... Тож вибачте! Заманулось до божого сьвітла — от і склалась збірочка. Вже чого варта, так нехай і витають. Зміщує вона переважну частину моїх самостійних творів; відкинув я поеми, просторі річи епічні та дещо змісту особистого, не рушивши і перекладів, котрі згодом гадаю видати окремою книжечкою. Все, що в Проліску, написане мною, починаючи з 1890 року; віршів дватри хіба складені ранійше, але потім перероблені — остав ся один зміст“.

Таким способом поезії у „Проліску“ треба вважати першими пробами Грабовського; в них справді находимо, як я вже сказав, багато молодечих, теоретичних поглядів на людей і на сьвіт; він ще нераз стоїть на тім, що про свої особисті справи йому, як суспільному діячеві, і не випадає говорити, він занадто свідомо тямить, що повинен або не повинен думати і робити з уваги на громаду і на ідеали; але в тім же збірнику поміж довгими нераз поезіями на тему суспільного щастя ми находимо справді маленькі проліски, прегарні ліричні поезії, що не обнимають цілого сьвіта, не падькають над недолею „людскости“, а так тільки плачуть над

недолею конкретних людей, чи то кількох чи й одної такої особи. І от на тих пролісах ми спинюємося, вражені і зворушені. Збірка присвячена сестрі-товаришці неволі Грабовського, котру спіткала якась незвісна нам лиха доля. Крім того у збірці є згадка ще про інші особи, близькі серцю поета, і ми, відаючи його долю, далеко більше спочуваємо йому у його особистій долі, ніж у його громадянських покликах. Смутком сибірського бору, про котрий Грабовський писав, віє з деяких його поезій того рода. Наведу кілька :

1.

Не в обіймах рідні,
у спокійній труні,
ти голубко моя, опочила:
а від катових рук
серед пекла та мук,
всі пригоди життя покінчила.

Разом промінь загас...
Задаремно в той час
викликала ти неньку до себе...
Висла п'їтьма німа...
Ти була не сама, —
три сестри помірали край тебе.

Мовчки труту пили,
попрощались, лягли —
із тобою загинуть до купи.
На останку кати
підійшли, щоб знайти
всі чотири замучені трупи...

2. До Н. К. С. *)

Зранку в холодну могилу
ти жертвою часу лягла.
Без жалю загублено силу...
А в мене пак гадка жила,

що повію навіть не скине
на тебе пануюче зло,
що смерть над тобою запише
отрутою повне жало.

3. Над могилою.

І пекло мук і крові море,
якого може не знайду,
і найлютіше в світі горе
я бачив. — гіршого не жду.

Чи мислив я-ж, щоб ізняла ся
рука на неї всесвятую,
щоб кров та чиста пролила ся,
щоб пімста вбила душу ту?

4. На пам'ять.

На вік минули вільні годи,
в далекий край припало йти:
і от під тяжкий час пригоди
міні сестрою стала ти.

Мов ангел сяла предо мною,
неначе квітонька цвіла,
моєю зорею ясною,
моєю Музою була!

*) Отсі вірші присвячені пам'яті Надії Костевої Сигіди, котрої героїську смерть Грабовський описав у „Життю і Слові“.

Тебе нема, а все з могили
твій образ сьвітлий устас, —
і знов душа почує сили,
замарить серденько мос...

5.

Горяче душа молилась,
лихом вражена новим;
наді мною ти схилялась,
ніби сьвітлий херувим.

І замовкло люте горе,
серце марить, ожива...
Чи на довго? Де ти, зоре?
Боже! Хмара вплива!

6. Квітка (до Н. К. С.)

Прощайся з ясною красою,
бо вже заходять косарі!
Зайшли, — поникла під косою,
зівяла ранком на зорі.

Ронивши слізку, поспхаси. —
беруть на образи сьвяті;
ти все жива: благоухаси
на кинаришеному хресті.

7. До матери.

Мамо-голубко! Прийди, подиви ся,
сына від мук захисти!
Болі зі споду дупі підняли ся,
що вже не сила нести.

Мамо-голубко! Горюси ти, бачу,
стогнеш сама у журбі;
хай я в неволі конаю та плачу, —
важче незмірно тобі.

Бачити більше тебе я не буду,
не дорікай а прости;
та від людського неправого суду
сына свого захисти!

Отсею простою а такою трагічною поезією кінчить ся „Пролісок“. Я не наводив тюремних думок Грабовського — вони хоч далеко сильніші від його громадянських покликів, але їх сам Грабовський притримував своєю другою збіркою „З півночі“. Жаль сказати: щό автора трохи не довело до могили, се дало нашій літературі незвичайно сильні з кожного боку тюремні думки. І хоч у них автор так займається собою, що йому аж соромно признатись, а проте ті його особисті поезії суть справдішніми поезіями. У передмові до сеї збірки він каже: „Переважна частина того, що я зібрав отут до купи, написана в нинішньому 1895 році, а явилась впливом тих тяжких болів душевних, які переживав я останнього часу. Тому то такі сумні, тужливі звуки посилаю до рідного краю „з півночі“ і тому то так богацько в збірничку особистих мотивів, котрими по моїй думці найменше повинен зай-

мати ся співець громадянин. Але думка — думкою, а почуванє — почуванєм. Може мені соромно буде колись згадати про ту слабість внутрішніх сил, про той упадок духа, що сплосили подавані отсе читачеві мої розпучні співви, може... Гірко подумати, та ще гірше було би знищити без жалю ті вистраждані співви, власними руками пошматувати своє намучене серце; знайдуть ся людці, що й без нас „сю панщину відбудуть“, — нехай же відбувають! Коли-б серед моїх хорих зойків щира юнацька душа відшукала для себе часом і дещо втішного та відрадного, — з мене було-б досить“.

Так писав Грабовський у червні 1895 р. Він даремно бояв ся, що критика пошматує його намучене серце; приходить ся, як кажу, в інтересі літератури радше тішити ся з його нещастя. Така вже доля поетів! І даремно Грабовський боїть ся, що в його збірничку багато особистих мотивів; він у тих мотивах — поет, коли тимчасом у віршованих творах на тему недолі людскости він повторяє старі пісні, тай то недобре.

Збірка „З півночі“ складаєть ся з яких 70 оригінальних поезій і з перекладів. Який настрій в сих оригінальних поезіях, се виповів сам поет у своїй „Сповіді“; так і найліпше буде навести сю поезию для характеристики цілої збірки.

Я пав духом на час, я заслаб в самоті,
весь погнув ся під горя вагою;
враз померкли були ідеали сьвяті,
я не бачив зорі за нудьгою.

Стежку стратила десь журна думка моя,
подалась на сумне кладовище,
зворушилось дрібне, роздратоване „я“,
від усього зробилось найвище.

Я ридати почав, проклинати людей,
я почав на весь сьвіт нарікати,
перестав одрізнять блискіт сьвітличих ідей,
забув звагу — братів ратувати.

Власні болі самі в моім серці жили,
я знікчемнів у власних педугах;
а що ближніх моїх муки гірші опрягли,
то яке мій діло до других?

Тяжко сльози лились, що у мене нема
тай до віку не буде вже друга:
остогидла мій до загину тюрма,
з виду темна не сходила смуга.

І що далі, то більш падав я на шляху,
був німіїшим на погуки світа,
тільки нишком сьпівав про долю лиху
та про «марно потрачені літа».

Гей, куди-ж подівались так швидко вони,
паткі пориви, мрії юнацькі,
найпевніші либонь вільних днів звістуні?
Що приборкало крила козацькі?

О, простіть мене ви, непохитні борці,
та погляньте знов приязним зором!
Про знемогу мою, про хвилини отсі
міні навіть і згадуйте сором.

В грудях жвавість росте; думка кличе вперед;
відживають колишні заміри;
перейшов по душі дошкульний уверед;
знов я повен надії та віри.

Обійняв би весь мир, словом всіх повитав,
з побажанєм удавсь голубливим...
і здасть ся міні, що надовго-б я став
після того міцним та щасливим.

Хай ніколи ніде не збуваєть ся все,
що у снах зачарованих снить ся;
хай у прірву мене життя вихром знесе, —
знаю: сонце на хвилюку мінить ся.

Хочу жити я знов, працювать без кінця
власні жалі порвати в докором.
Згиньте ж, туги мої! Ви не гідні сьпівця!
Про вас навіть і згадуйте сором!

Оттак воно і справді є у цілій збірці, як сам автор виспо-
відав ся, тільки вже надто суворо дивить ся він на себе, памя-
таючи безнастанно свої гасла, які і тут повторяє:

Ми народились для праці;
геть же всі пориви власні! (29).

Соловейко сьпіва на гілях, —
не діліть його красного труда,
а до волі показуйте шлях
простим словом убогого люду! (57).

Поет боре ся із зневірем, із собою, раз перемагає себе, инь-
ший раз попадає в чорну задуму, і знов, скоро отямить ся, йому
аж соромно свого упадку духа; він і плаче і просить крізь сльози,
щоб не судили його, не ганьбили його, він навіть відцуруєть ся
ся своїх думок, зложених у недугі.

Не мені цвіли запахи квітки,
 мій садок поріс скрізь бутлою...
 Нічий милий зір не запав в тямки,
 не простяг ніхто за весь вік руки...
 В самоті стою над могилою.

Не судить мене, не ганьбать мене...
 Де людина та загартована,
 що поборе в мить все гірке, сумне,
 або каменем без жалю шпурне,
 чужим стогоном роздратована? (19).

Спостерігши у себе „слабі хвилини“ він оправдує себе і сам перед собою і перед людьми: неволею, журбою, нудьгою, самотою, тугою за волею і за любовю, недугою — і просить:

Не судить же сьмівця так жорстоко,
 що пісні його в край сумовиті,
 що сльоза туманить йому око,
 що він скрізь одинокий на сьвіт! (54).

Як безплотно носити ся з горем!
 В піснях висьпівай краще його!
 Певно й ми своє серце поборем
 і притулим хоч раз до твого. (13).

І поет висьпіває своє горе! Сумний сей сьпів: від часів Шевченка ми не чули таких сумних невольничих пісень. Грабовський мабуть і сам порівнює свою долю з Шевченковою, бо в його поезіях знати подекуди і вплив Шевченкових поезій, н. пр.

Чи ви язіві, чи повмирали;
 чи я діждусь коли, чи ні,
 щоб клаптик часом перестали
 наперу братнього мені? (16).

Але се тільки згадки; у Грабовського є свої власні пісні, не наслідовані, з явними признаками глибокої правдивості: таких поезій не напише ніхто, хто не зазнавав долі такої, як поет. Разом взявши сі поезії — то ціла трагедія невольника, що рветься до життя й роботи, паде і піднімається, других накликає до праці для людей і сам на собі показує наслідки самоти на чужині та неволі, що переходить цілу скалю почувань: від найвищого одушевлення аж до крайнього песимізму. Сі психічні мотиви складаються на різні способи в пісні і раз гудуть, як похоронні марші, а раз як жваві марші до походу. Більше, правда,

тут смутку, але й серед найтяжшої зневіри не пропадає в поета розвага :

Сумні літа — їх не сперти;
 тяжкий досвід — з ним лягти...
 Тільки й долі — чесно вмерти,
 хрест без плями донести. (22).

В тих невольницьких поезіях Грабовського менше резонерства, як у „Проліску“, а більше безпосередного глибокого чуття і їх треба вважати найкрасшими з його поезій. Вони й по формі звичайно дуже гармонійні та сильні, як взагалі Грабовський дуже дбає про форму поезії і справді орудує великим засобом мови, ритмів і римів. Уживає він, правда, часом слів, незвичайних для галицьких читачів, а буває й невідповідних, що тільки псує гармонію вірша, але в тім можна оправдати поета: він же не живе вже так довго між своїм народом і сам собі мусить бути судею в справі мови. Але тих незвичайних слів у нього не багато; він таки майстер у формі поезії, а його знане української мови найліпше пізнати по його перекладах.

У статі п. з. „Московські переклади творів Шевченкових“ („Зоря“ 1896, 93) він писав:

„Ніколи ще не доводилось мені читати прихильних відзвітів критики московської про українські переклади з чужих мов; протинно: погорда та глузування завсіди були нагородою наших перекладачів. Сьвятий знає, на якій такій підставі виробився серед Москалів погляд, що наша мова придатна лишень до уличної лайки, п'яного базікання чи пташиного воркування закоханих, але цілком убога та недотепна, щоб висловити ті високі думки та почуття, які подибуємо у Шекспіра, Байрона, Шіллера то що. Хто з нас не чув такого сьміливого суду, кому він не натурив уший? Незграбний вираз, ся або иньша хиба одного чи другого письменника ставили ся в провину всьому письменству та мові, давали привід галасувати про нашу загальну недотепність, та вбожество“.

Се мабуть і було причиною, що Грабовський взяв ся перекладати чужих поетів; і він наставив перекладів стілько, що його попри Франка, Ніщинського і Щурата треба поставити, як четвертого головного перекладача поезій у нашій літературі. Своїми численними перекладами, з яких зложили ся збірки: З півночі (частина тільки), З чужого поля (1895) і Доля (1897 р.) він показав також безосновність докорів Росиян, що українська

мова не здатна до перекладів. Він крім того у статі про російські переклади Шевченка показав, які незручні і невірні сї переклади, хоч ніхто не докоряє російській мові убожеством.

Про переклади і переспіви Грабовського я не розписую ся широко. Добір їх оправдує сам перекладач у передмовах: не все міг він роздобути у себе на далекій півночі; що попало під руки і подобалось, те й перекладав; про вірність і форму перекладів можна би також дещо сказати — автор не все мав оригінали перед очима і часом не міг дати собі ради з формою, вона виходить часом у нього за штучна, неприродна, — але годї жадати більше, ніж чоловік може дати. Грабовський хотів познайомити читачів з чужими поетами, дав справді дуже багато гарних з кожного боку перекладів і переспівів і за се йому належить ся подяка.

Осип Маковей.

